

ДЕМОГРАФІЧНІ НАСЛІДКИ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РОКІВ В УКРАЇНІ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Голодомор 1932–1933 років в Україні – одна з найжахливіших трагедій за всю історію людства. На сьогодні вже не виникає сумніву, що голодомор був штучний, він виник внаслідок злочинної політики Сталіна та його підручних. Історична література, публікації в періодичних виданнях стали об'єктом для дослідження. Неупереджений аналіз наявної інформації дає змогу розкрити процеси творення історичних знань про голодомор 1932–1933 років в Україні. Науковці вже понад сімдесят років намагаються підрахувати кількість жертв голодомору. Першим повідомив про голод в СРСР англійський журналіст М. Мегерідж в газеті «Манчестер Гардіан». Пізніше газета надрукувала повідомлення колишнього секретаря Ллойда Джорджа Гарета Джонсона. Вперше було порівняно голод 1933 р., особливо його наслідки, з голодом 1921–1922 років. Кореспондент газети «Нью Йорк геральд трибьюн» Ральф Барнс назвав цифру жертв – 1 млн. осіб. 24 серпня 1933 року читачам газети «Нью-Йорк таймс» Уолтер Дюранті називає цифру – понад 2 млн. осіб [1]. Кореспонденти не мали матеріалів офіційної статистики, але їх підрахунки були реальними. Пізніше їх дані будуть підтверджені істориками сучасності на матеріалах перепису 1937 р. Вільям Чемберлен у 1934 р. видав у Бостоні книгу «Залізний вік Росії». В ній повідомлялось, що голод охопив територію з населенням 60 млн. осіб, а кількість жертв становила 3–4 млн.

В період панування тоталітарного режиму навіть згадки про голод були заборонені. Якщо радянська історіографія замовчувала факт голоду, то зарубіжна впродовж 40–70-х рр. опублікувала велику кількість розвідок і матеріалів стосовно голодомору [2]. Зарубіжні історики прагнули з'ясувати скільки людей загинуло внаслідок злочинної діяльності комуністичної партійної верхівки, але без даних перепису 1937 року їхні розрахунки були неточними. У 1988 р. у Мюнхені вийшла друком книга Р. Конквеста «Жнива скорботи». Автор критично переосмислив надбання зарубіжної історичної науки, реалістично підійшов до визначення кількості жертв голодомору. Провівши аналіз даних перепису 1926 та 1937 р., він визначає кількість жертв від голоду в Україні – 5 млн. осіб [3].

В Україні перша стаття про голодомор з'явилася в березні 1988 р. на сторінках «Українського історичного журналу». Автор статті С. В. Кульчицький вважає, що голод 1933 р. мав тяжкі наслідки, але для точних розрахунків кількості жертв бракувало джерел. Автор, використовуючи дані перепису 1937 р., приходять до висновку, що втрати населення в Україні від голоду значно перевищують 3 млн. осіб [4].

Грунтовним документальним виданням з історії народної трагедії є «Портрет темряви. Свідчення, документи і матеріали» (у 2-х кн.),

опубліковане 1999 р. у вступній статті автор – упорядник книги П. Яшук на основі аналізу даних розрахунків істориків Р. Конквеста, С. Максудова, С. Кульчицького робить свої розрахунки, за якими кількість жертв голодомору становила 9 млн. осіб [5].

Більшість надрукованого матеріалу в Україні носить регіональний характер. Автори збірників, на основі документів регіональних архівів та свідчень очевидців, роблять підрахунок жертв в конкретно взятому регіоні. Наукове значення цих видань полягає в тому, що вони становлять цінні джерела для дослідження надскладної і актуальної теми голодомору.

Одним із перших прикладів співробітництві вчених різних країн у дослідженні голодомору 1932–1933 рр. в Україні є книга «Командири великого голоду: Поїздки В. Молотова і Л. Кагановича в Україну та на Північний Кавказ. 1932–1933 роки». Істориками, на основі вивчення нових джерел, аналізуються різні аспекти політики радянського керівництва у цей період. Стівен Уіткрофт виклав сучасне уявлення про природу та рівень смертності під час голоду 1932–1933 рр. в Україні [6]. Шляхом співставлення ряду статистичних даних зрізних переписів за ознакою віку та статті проаналізовано рівень смертності для всього періоду, охопленого переписами. Одержані в такий спосіб рівні смертності, дослідник порівнює з рівнем очікуваної «нормальної» смертності за ці роки для того, щоб підрахувати надмірну смертність. Реєстраційні відомості показують, що в Україні був масовий голод у 1932–1933 рр., який спричинив щонайменше до 1,8 млн. надмірної смертності та 2,7 млн. втрат населення. Загальна цифра втрат від голодомору 1932–1933 років, включаючи втрати від міграції та рівень падіння народжуваності, становить 9,5 млн. осіб.

Аналіз наявної літератури дає змогу стверджувати: науково-пізнавальне значення видань полягає в тому, що оприлюднено масив документів, які являють собою цінні джерела для дослідження надскладної й актуальної теми голодомору. З впевненістю можна сказати, що питання втрат української нації за роки голодомору є актуальним, суперечки про кількість жертв тривають і нині. Дослідникам бракує документів, які знаходяться у фондах Державного архіву СБУ та Архіву Міністерства внутрішніх справ України. Також недосяжними для українських вчених залишаються закордонні архіви, що значно ускладнює роботу в цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Веселова О. М., Марочко В. І., Мовчан О. М. Голодомори в Україні, 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947: Злочини проти народу. – К. – Нью-Йорк, 2000.
2. Голодомор в Україні 1932–1933 рр.: Бібліографічний покажчик. – Одеса – Львів, 2001. – 656 с.
3. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор. – К., 1993.

4. Кульчицький С. В. Демографічні наслідки голоду 1933 р. на Україні. – К., 1989.
5. Портрет темряви: свідчення, документи і матеріали / упорядник П. Ящук. – К., 1999.
6. Командири великого голоду: Поїздка В. Молотова і Л. Кагановича в Україну та Північний Кавказ. 1932–1933 рр. – К.: Генеза, 2003.